

skih vasi. Videli smo Sušnjevico, Vranje, Boljun, Lipoglav, Roč in Hum, kjer smo si lahko ogledali ne povsem ohranjene, a še vedno lepe freske. Zanimiv je bil tudi ogled predora skozi Učko.

Nada Kobal

ZNANSTVENI POSVETOVANJI "DJURO DJAKOVIČ, ŽIVOT I DJELO" TER
"DJURO DJAKOVIČ IN NIKOLA HEČIMOVIČ OB PETDESETLETNICI NJUNE SMRTI"

Ob petdesetletnici smrti Djure Djakovića in Nikole Hećimovića ter šestdesetletnici KPJ, SKOJ in revolucionarnih sindikatov, sta "Zajednica inštitucija za izučavanje novije historije naroda i narodnosti Jugoslavije" in "Historijski institut Slavonije i Baranje, Slavonski Brod", 24. in 25. aprila 1979 v Slavonskem Brodu organizirala znanstveno posvetovanje na temo Djuro Djaković, življenje in delo. Na posvetovanju je z referati sodelovalo sedemnajst zgodovinarjev iz vse Jugoslavije, ki so do potankosti osvetlili Djakovićevo delovanje na vseh področjih razrednega boja.

Prvi je na posvetovanju nastopil dr. Ibrahim Karabegović, ki je v svojem referatu "Aktivnost Djure Djakovića u Bosni i Hercegovini do njegovog hapšenja 1921. g.", podal pregled začetnega delovanja Djure Djakovića v Bosni in Hercegovini od vstopa v socialno demokracijo leta 1909 do leta 1920, ko je bil v sarajevskem volilnem okrožju izvoljen za komunističnega poslanca v ustavodajni skupščini. Referent je opozoril, da je bil Djaković, tudi potem, ko je zapustil Sarajevo, v tesnih zvezah z delavskim gibanjem v Bosni in Hercegovini.

Naslednji referent mr. Uroš Nedimović je v referatu "Uloga Djure Djakovića u jačanju revolucionarnog radničkog pokreta u Bosni i Hercegovini 1921—1923 godine", obravnaval Djakovićevo aktivnost v času delovanja ustavodajne skupščine, ki je bila zelo intenzivna ter ni prenehala tudi po prepovedi delovanja KPJ. Nedimović je Djakovića označil kot tribuna delavskega razreda, saj si je ta izredno prizadeval za izboljšanje položaja delavskega razreda.

Mr. Rafael Brčić se je osredotočil na Djakovićevo delovanje v tobačni tovarni v Sarajevu, ki je sovpadalo s propadom Avstro-Ogrske in ustanovitvijo kraljevine SHS. Brčić je opozoril, da je Djaković tedaj zelo ostro nastopil proti novemu režimu in javno izrazil nezadovoljstvo nad njim. To je bil tudi Djakovićevo prvi javni nastop.

Dr. Miroslav Nikolić je v referatu "Rad i uloga Djure Djakovića na stvaranju ilegalne KPJ (1921—1923)", na kratko obnovil tisto obdobje Djakovićevega dela v Sarajevu, ko ga je sarajevski proletariat izvolil za komunističnega poslanca v ustavodajni skupščini, predvsem pa poudaril Djakovićevo vlogo pri ustanavljanju ilegalne KPJ, tj. njegovo aktivnost v osrednjem vodstvu KPJ v tistem času. Omenil je tudi, da je bil Djaković eden izmed 14 delegatov KPJ na III. kongresu Kominterne v Moskvi poleti leta 1921.

Dr. Milica Milenković, ki je nastopila s temo "Djuro Djaković u borbi za sprevedenje politike KPJ u sindikatima (1919—1929)", je najprej analizirala negativni vpliv, ki so ga imele frakcijske borbe za tedanje jugoslovansko sindikalno gibanje.

Opozorila je, da so bile tedaj v sindikatih likvidatorske tendence, ki so onemogočale vodenje partijske politike v njih, zaradi česar je bilo sindikalno gibanje v celoti šibko. Potem je obravnavala Djakovićevo delo v sindikatih in poudarila, da je Djaković s svojim delom in svojimi stališči izjemno pripomogel k temu, da so se frakcijske borbe v sindikalnem gibanju onemogočile ter da se je tako postavila enotnost in popolna harmonija ter sodelovanje med partijo in sindikati.

Osrednja misel v referatu dr. Dragiše Jovića je bila, da je bil Djaković v prvih letih ilegalnega partijskega delovanja usmerjen predvsem v delo z množicami in mu je bila zato kot revolucionarju aktivistu teorija na drugem mestu. Jović je opozoril na pomen Djakovićevega dela za socialno in politično prebujo kmečkega prebivalstva v Brodskem Varošu, svoji rojstni vasi, v kateri je bil konfiniran med leti 1923—1927.

Dr. Mira Kolar-Dimitrijević je v referatu "Sindikalna aktivnost Djure Djakovića u drugoj polovini 1927 godine s posebnim osvrtom na veliki štrajk u Dugoj Resi", poudarila, da je treba Djakovićevo sindikalno aktivnost v severni Hrvatski upoštevati samo kot nadaljevanje njegove prejšnje aktivnosti v Mostarju, Sarajevu in Slavonskem Brodu. Djaković je zato kot sindikalni funkcionar vsekakor prispeval tudi k stavki v Dugi Resi, ki je bila kljub neuspehu odločilnega pomena za osveščanje razredno še nezavednega, v glavnem kmečkega prebivalstva.

Zelo zanimiv je bil referat Stanislave Koprivice-Oštrić, ki je predstavila Josipa Broza in Djura Djakovića kot nosilca antifrakcijske linije v KPJ ter primerjala njuno antifrakcijsko stališče. Poudarila je, da sta oba — Broz in Djaković — spremljala razvoj dogodkov v partiji, da sta imela mnogo skupnega, vendar pa sta gledala na frakcije vsak s svojega zornega kota. Djaković z izkustvom iz let 1921—1923 pri čemer je za njegovo antifrakcijsko pozicijo značilno moralno stališče, saj je bil mnenja, da osebni spori, nekarakterni postopki in medsebojne žalitve delajo gibanju ogromno škodo. Broz pa je svoje antifrakcijsko stališče gradil drugače. Sprejemal je pozitivne rezultate, katere je v teoretični borbi dosegla levica in jih vgradila v programske in organizacijske dokumente partije. Izhajajoč iz njene nesposobnosti, da se bori za svoja stališča, pa je prišel do zaključka, da je treba v partijo vključiti nove sile, širiti njene temelje ter krepiti in učvrstiti njeno organizacijo.

Dr. Slavoljub Cvetković se je v referatu "Djuro Djaković i idejni sukobi u KPJ", omejil na odbobje po letu 1924, ko se izoblikuje Djakovićevo dosledno antifrakcijsko stališče. Djaković je namreč bil nepomirljiv nasprotnik tako levice kot desnice. Pri tem je Cvetković opozoril na Djakovićevo kritiko Kominterne, kateri je očital, da s svojimi neodločnimi posegi vnaša še večjo zmedo med frakcije v KPJ.

Dr. Milenko Palić je govoril o Djakovićevega delu v vojvodinskem delavskem gibanju. Ugotovil je, da Djakovićevo bivanje in delovanje v Vojvodini v drugi polovici leta 1928, dokazujejo pisani in spominski viri. Čeprav so tako prvi kot drugi maloštevilni, zadostujejo za osvetlitev njegove vloge pri prekinitvi nazadujočega stanja v delavskem gibanju Vojvodine.

Djakovićevo odnos do nacionalnega vprašanja je bila tema referata "Povodom jedne ocjene Djure Djakovića iz 1928 o greškama KPJ u nacionalnom pitanju", ki ga je imel dr. Dušan Lukač. Na začetku je Lukač opozoril, da se Djaković teoretično ni ukvarjal z nacionalnim vprašanjem, temveč, da je v svojem praktičnem političnem delu neumorno gradil bratstvo Srbov, Hrvatov in Muslimanov v Bosni in Hercegovini. Referent je v nadaljevanju obravnaval odnos KPJ do nacionalnega vprašanja v dvajsetih letih in v tej zvezi osvetlil Djakovićevo kritično oceno o odnosu KPJ do nacionalnega vprašanja iz leta 1928.

Dr. Ubavka Vujošević je v svojem prispevku "Uloga Djura Djakovića u sprovođenju otvorenog pisma KI i aktivnost u pripremama i održavanju Četvrtog kongresa KPJ", analizirala doslej nejasno organizacijsko strukturo CK KPJ v letu 1928 in zavrnila do sedaj obstoječo misel, da je bil Djuro Djaković po vrnitvi iz Moskve član Centralnega komiteja. Poudarila je, da je bil Djaković le namestnik člana CK KPJ Jake Žorge, kar pa seveda ne zmanjšuje pomena njegovega revolucionarnega dela.

Djakovićevo antifrakcijsko delo je obravnavala tudi dr. Nadežda Jovanović. Opozorila je, da v njegovi borbi proti frakcijam zavzema posebno mesto Djakovićevo delovanje v partijskih organizacijah Beograda in Srbije v času med junijem in oktobrom leta 1928, torej v obdobju po Odrprtem pismu Kominterne članom KPJ ter pripravami na IV. kongres KPJ, novembra 1928 v Dresdenu.

O Djakovićeve delovanju v beograjski partijski organizaciji je poročala tudi mr. Desa Pešić. Poudarila je, da se je Djaković kot organizacijski sekretar KPJ zavedal pomena enotnosti v partiji nasploh, še posebej pa v partijski organizaciji v centru, v Beogradu. Zato je v pismu začasnemu partijskemu vodstvu v Srbiji iz aprila leta 1929 zagovarjal z svoje dosedanje delo v beograjski organizaciji. V tem pismu, ki ga je Pešićeva v svojem referatu natančneje obravnavala, je Djaković namreč zahteval, da se onemogoči skupina, ki je izstopila iz beograjske organizacije.

Edini slovenski predstavnik na posvetovanju, France Filipič, se je v svojem referatu "Zveze Djure Djakovića sa Slovenijom i smrt Djakovića i Nikole Hećimovića", omejil na Djakovićeve stike s Slovenijo v času po šestojanuarski diktaturi, pri čemer pa je pozornost posvetil tudi vprašanju, kako je Djakovićeova osebnost preraščala skrajnosti in se uveljavila s svojimi strpnimi, toda odločnimi stališči. Filipič je obravnavano obdobje časovno razdelil na tri etape: prvo, ki obsega čas od začetka diktature do 20. aprila 1929 (datum aretacije), drugo, od aretacije do umora 25. aprila 1929, tretja etapa pa zajema čas po umoru. Referent je z izredno natančnostjo analiziral maloštevilne dokumente in rekonstruiral dogodke v zvezi z aretacijo ter umorom Djure Djakovića in Nikole Hećimovića na avstrijsko-jugoslovanski meji. Enako natančno je obravnaval tudi dogodke po njuni smrti (odmev umora v jugoslovanskem in tujem delavskem in meščanskem časopisju) ter časovno sklenil svojo raziskavo z oktobrom leta 1929, ko je bil ukinjen sodni postopek proti ubijalcema obeh revolucionarjev.

Dr. Ubavka Vujošević drugega najavljenega referata "Ubistvo Djure Djakovića — odjek u jugoslovenskom i medjunarodnom pokretu", ni imela zaradi časovne stiske, saj je do začetka posvetovanja pripravila knjigo "DJURO DJAKOVIĆ, život i djelo", ki je bila javno predstavljena prav na tem posvetovanju.* V svojem nastopu je zato nakazala le nekaj problemov, s katerimi se je srečala pri zbiranju gradiva o Djakovićeve revolucionarnem delu.

O tem, kako se je petdeset let po Djakovićevi smrti med njegovimi sodobniki ohranil spomin nanj, je spregovoril dr. Luka Djaković, ki je posebej poudaril, da se je omejil izključno na spominsko gradivo. Opozoril je tudi, da je gradivo, ki ga je zbral, raziskovalcem dostopno v arhivu Instituta za istoriju v Sarajevu.

Dr. Branko Djukić se je v referatu "Djuro Djaković u našim i stranim enciklopedijama", omejil na pregled enciklopedij, ki so izšle po drugi svetovni vojni ter z obžalovanjem ugotovil, da je Djuri Djakoviću in jugoslovanskemu delavskemu gibanju odmerjeno izredno malo prostora. Posebej pa je opozoril, da se v zahodnoevropskih enciklopedijah o Djakoviću sploh ne govori.

* O knjigi poročava v "Knjižnih ocenah in poročilih".

S tem referatom je bilo posvetovanje zaključeno, saj pričakovane diskusije ni bilo. Obravnava se je razvila le v prvem delu posvetovanja na pobudo dr. Cvetkovića, ki je opozoril na potrebno kritičnost pri uporabi spominskega gradiva za osvetlitev lika Djure Djakovića. Pri tej obravnavi so sodelovali: L. Djaković, U. Nedimović, I. Karabegović, R. Brčić in M. Nikolić, ki so razpravljali zgolj o uporabi spominov kot zgodovinskega vira tako, da se obravnava vsebinsko ni razširila.

Pripomniti pa je treba, da se referenti na tem posvetovanju, ki so sicer zelo natančno osvetlili Djakovićevo življenje in delo, včasih žal niso mogli izogniti pogostemu ponavljanju v svojih izvajanjih.

Referati s tega posvetovanja bodo v okviru Zgodovinskega inštituta Slavonije in Baranje v Slavonskem Brodu izšli v posebni publikaciji, ki jo pripravljajo izredno prizadevni organizatorji tega znanstvenega posvetovanja.

Ob petdesetletnici smrti Djure Djakovića in Nikole Hećimovića je bilo 11. 6. 1979 tudi v Sloveniji, v Mariboru, delovno srečanje, na katerem so predvojni komunisti in znanstveni delavci dopolnili sliko o obeh revolucionarjih.

Srečanje je bilo razdeljeno na tri tematske skupine:

Prva je imela nalogo ugotoviti pomen posredovanja revolucionarnih tradicij in seznaniti o vsebini in obsegu znanstvenih in političnih manifestacij ob letošnjih jubilejih ter petdesetletnici uboja obeh revolucionarjev. Najprej je Jože Florjančič, sekretar komiteja OK ZKS Maribor, orisal razvoj delavskega gibanja v Mariboru med obema vojnama. Prav tako je politični predstavnik Slavonskega Broda, Luka Samardžija, sekretar komiteja OK ZKH Slavonski Brod, podal podoben pregled razvoja delavskega gibanja v Slavonskem Brodu. Predsednik komisije za idejna vprašanja zgodovinopisja pri MC CK ZKS, Ivan Križnar, pa je spregovoril o nalogah, ki še čakajo naše zgodovinopisje pri proučevanju delavskega gibanja na Slovenskem. Opozoril je na metodološke težave, ki so prisotne pri proučevanju najnovejšega zgodovinskega obdobja in poudaril, da bo morale naše zgodovinopisje upoštevati idejni, kadrovski, materialni in organizacijsko-programski vidik svojega dela. Zadnji poročevalec v prvi tematski skupini Mirko Fajdiga, višji kustos v Muzeju narodne osvoboditve v Mariboru, pa je ob 35-letnici Lackovega odreda, ki jo letos praznujemo, dal zgodovinski oris te partizanske enote.

Druga skupina je obravnavala probleme diktature iz različnih aspektov — političnega, zgodovinskega in socialnoekonomskega. Tako je dr. Nedim Šarac iz Inštituta za istoriju v Sarajevu razčlenil družbenoekonomske in politične vzroke diktature. Meščanska politika v kraljevini SHS je namreč opredelila značaj političnega življenja in vseh njegovih institucij. Po mnenju dr. Šarca je ta politika že od leta 1918 dalje odražala in pospeševala proces degradacije demokracije. Zaključek tega procesa predstavlja leta 1929 vzpostavljena avtokracija, ki je v tedanji družbi imela večje zasnove in v zgodovini jugoslovanskih narodov veliko bolj bogato tradicijo od drugih modelov družbene ureditve.

Dr. Todor Stojkov z Inštituta za savremenu istoriju v Beogradu, je govoril o problemih politike opozicijskih strank v času diktature. Takoj na začetku je opozoril, da KPJ z uvedbo diktature ni bila tako prizadeta kot ostale opozicijske stranke, saj jo je že leta 1920 in 1921 doletela prepoved političnega delovanja z Obznanom in Zakonom o zaščiti države. Dr. Stojkov je poudaril, da je potrebno za razumevanje političnih stališč delovanja in vloge opozicijskih sil v režimu monarhodiktature posvetiti pozornost gospodarstvu tistega časa. To je še posebej pomembno, ker je to čas velike gospodarske krize. Pozornost pa je potrebno nameniti tudi politiki monarhodiktature, da se pojasnijo in razumejo stališča, aktivnost in odnosi v taboru opozicije.

France Klopčič iz Ljubljane se je z razliko od obeh predgovornikov, ki sta nakazala najširši okvir pogojev in vzrokov za diktaturo ter obravnavala njeno začetno obdobje, omejil na dvoje: poskušal je definirati vsebino in pojavne oblike diktature kot generalske, monarhistične, monarhofašistične in vojaškofašistične. Klopčič je zagovarjal opredelitev diktature kot vojaškofašistične in s tem oporekal dr. Šarcu in dr. Stojkovo njuno opredelitev diktature kot avtokratske oziroma monarhodiktature. V drugem vprašanju, ki ga je odprl v svoji razpravi pa je skušal zavreči, po njegovem mnenju, zmotno prepričanje o reakciji KPJ na diktaturo s pozivom k oboroženi vstaji. Ta poziv je označil le kot propagando in ne kot akcijo KPJ.

Namen referata dr. Miroslava Stiplovška z Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, je bil prikazati vpliv, ki ga je imela uvedba šestojanuarske diktature na sindikalno gibanje v Sloveniji. Dr. Stiplovšek je poudaril, da udarec diktature za sindikalno gibanje v Sloveniji ni bil tako izrazit kot v ostalih jugoslovanskih pokrajinah, saj je prepoved delovanja neodvisnih sindikatov bila izrečena že leta 1924 z malo obznanom. Slovenski komunisti so se zato vključevali zlasti v socialnodemokratske strokovne organizacije (od leta 1925 tudi v URSove sindikate). Zato je imela strokovna komisija v Sloveniji drugačen značaj kot v ostalih jugoslovanskih pokrajinah, kjer komunisti niso imeli nič ali pa zelo malo vpliva. Referat dr. Stiplovška je pokazal, da je uvedba diktature in prepoved neodvisnih sindikatov kapitalistom olajšala izkoriščanje delavskega razreda ter poslabšala socialno-ekonomski položaj delavstva, ki se je še zaostрил z novo gospodarsko krizo.

O tem pa je podrobneje spregovoril dr. France Kresal z Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, ki je v svojem referatu izčrpno analiziral socialnopolitični in materialni položaj ter ekonomske razmere delavstva v Sloveniji v času šestojanuarske diktature. Dr. Kresal je najprej pregledno podal nekaj splošnih ugotovitev iz gospodarskega razvoja in industrializacije Slovenije v stari Jugoslaviji, nato pa natančneje obravnaval socialnopolitični položaj delavstva v tem času. Za obdobje od leta 1926 do leta 1939 je prikazal gibanje števila zaposlenih delavcev po posameznih gospodarskih panogah v Sloveniji in obravnaval intenzivnost napredovanja in upadanja zaposlenosti. S podatki o delavčevih zasluškkih in izdatkih za življenjske potrebščine pa je referent prikazal materialni položaj delavstva v Sloveniji med gospodarsko krizo.

Tretja skupina je posredovala življenjsko pot obeh revolucionarjev — Djure Djakovića in Nikole Hećimovića. Tako so dr. Ibrahim Karabegović iz Instituta za istoriju v Sarajevu, dr. Ubavka Vujošević z Arhiva CK ZKJ v Beogradu in dr. Dragiša Jović z Instituta za historiju radničkog pokreta Slavonije in Baranje v Slavonskem Brodu zgodovinsko razčlenili dejstva, ki so oblikovala razgibano življenjsko pot Djure Djakovića in odločilno oblikovala njegovo osebnost. Pri tem so obravnavali Djakovićevo revolucionarno delovanje v Bosni od leta 1909 do leta 1920, ko je bil v sarajevskem volilnem okrožju izvoljen za komunističnega poslanca v konstituenti (dr. Karabegović); Djakovićevo delovanje v Brodskom Varošu, rojstni vasi, kjer je bil konfliniran med leti 1923—1927, kar pa ni zmanjšalo njegove revolucionarne energije (dr. Jović); ter njegovo bivanje v Moskvi, kjer se je politično-teoretično izpopolnil in kot dosleden antifrakcionaš pripomogel k oblikovanju odprtega pisma Kominterne jugoslovanskim komunistom iz aprila leta 1928, ki je člane KPJ pozvalo v boj proti frakcijam (dr. Vujošević).

O Nikoli Hećimoviću je najprej spregovoril dr. Slavoljub Cvetković iz Instituta za savremenu istoriju v Beogradu, ki je orisal Hećimovićevo pomembno vlogo pri oblikovanju SKOJ-a in opozoril na njegovo sodelovanje oziroma sodelovanje SKOJ-a v mladinski Komunistični internacionali. Zato ni bilo slučajno, da je Hećimović postal sekretar Centralnega odbora Rdeče pomoči Jugoslavije in sodelavec organizacijskega sekretarja CK KPJ, Djure Djakovića.

Dr. Stanislava Koprivica iz Inštituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske v Zagrebu je dopolnila revolucionarno sliko, ki jo je o Nikoli Hećimoviću podal dr. Slavoljub Cvetković. Z analizo obstoječih dokumentov o Nikoli Hećimoviću je ovrgla interpretacijo Ivana Potrča v njegovi knjigi *Zločin*, v kateri je Hećimović označen kot labilna osebnost. Poudarila je, da dokumenti izključujejo sodbo, po kateri bi bil Nikola Hećimović značajsko nezanesljiv.

Posvetovanje je zaključil France Filipič, pisatelj in zgodovinar iz Maribora, z rekonstrukcijo zadnje poti Djure Djakovića in Nikole Hećimovića po avstrijsko-jugoslovanski meji, ki se je končala z umorom obeh revolucionarjev, prvih žrtev diktature.

Ob koncu lahko rečemo, da je bilo delovno srečanje brez dvoma uspešno. S tem srečanjem so raziskovalci zgodovine med obema vojnama, skupaj s predvojnimi revolucionarji, ki so se srečanja tudi udeležili, dali svoj prispevek k letošnjim jubilejem — 60-letnici KPJ—ZKJ, SKOJ, revolucionarnih sindikatov in 35-letnici Lackovega odreda — zlasti pa petdesetletnici smrti Djure Djakovića in Nikole Hećimovića.

Lilijana Trampuž, Jure Perovšek

ZNANSTVENO POSVETOVANJE O NEKATERIH SODOBNIH TEORETIČNIH VPRAŠANJIH PRI OBRAVNAVANJU NARODNIH MANJŠIN

Sredi junija so se v Zagrebu zbrali strokovnjaki Inštituta za narodnostna vprašanja iz Ljubljane in Zavoda za migracije in narodnosti iz Zagreba, da bi skupaj z znanstveniki iz vse Jugoslavije poskušali nakazati in obdelati nekatere ključne teoretične probleme pri raziskovanju problematike narodnih manjšin. Znanstveno posvetovanje, ki je bilo načrtovano in uresničeno kot izključno delovni sestanek razmeroma ozkega kroga poznavalcev in raziskovalcev manjšinske problematike, — v organizaciji ljubljanskega inštituta in zagrebškega zavoda, — je bilo razdeljeno v tri osnovne tematske sklope. V prvem naj bi referenti, teh je bilo na dvodnevem posvetovanju trinajst, prikazali interdisciplinarni in disciplinarni pristop k obravnavanju naslovne tematike. V uvodnem referatu, ta je bil obenem tudi nosilni referat posvetovanja, je raziskovalka Albina Lük, neposredno razložila poglobitvene vidike znanstvenega pristopa, ki ga navadno imenujemo interdisciplinarni, nakazala možnosti, ki jih imajo pri takem obravnavanju tematike posamezne vede oziroma njih povezava ter pokazala na nujnost tako zasnovanega znanstvenega raziskovanja, če hočemo o položaju narodnih manjšin dobiti kar se da celovito podobo.

Na ta referat se je navezovalo pet koreferentov, ki naj bi prikazali proučevanje problematike narodnih manjšin z vidika prava (dr. Budislav Vukas), politologije (Mirjana Domini), sociologije (Tihomir Telišman, dr. Peter Klinar) in zgodovine (Janez Stergar). Najbolj sta ostala v okvirih tematskega sklopa Vukas in Klinar. Prvi je sicer temo razpravljanja zožil na mednarodno pravo, vendar je tu prikazal vse najbolj temeljne probleme in jih opredelil ter posebej podčrtal morda najbolj perečega in za življenje narodnih manjšin zelo pomembnega — povezavo mednarodnega prava in njegovih manjšinskovarstvenih določil z notranjim pravom. Klinar pa je govoril o možnostih sociologije oziroma sociološke metode pri raziskovanju problematike narodnih manjšin